

Experimentátoři upravili podmínky testu tak, aby zjistili, *proč* psi někdy kopírovali úkon předvádějícího psa. Každý ze psů, kteří předváděli tahání za rukojeť tlapkou, byl vycvičený, aby přitom držel v tlamě míček (viz ilustrace na předcházející straně). Při samotném předvádění někdy dostali míček, a jindy ne. Když předvádějící pes držel míček, používali ostatní psi často tlamu; vypadalo to, jako by si mysleli: „Ten pes používá tlapku jen proto, že má plnou tlamu – já použiji tlamu, to je snadnější.“ Naopak, když předvádějící pes míček v tlamě nedržel, používala většina pozorujících psů tlapku, jako by si říkali: „Ten pes používá tlapku a ne tlamu, takže to musí být jediný způsob, jak se k potravě dostat.“ Tento pokus, pokud je správně pochopen, naznačuje, že psi jsou schopni poměrně sofistikovaného uvažování. (Děti dokážou provádět dedukce tohoto typu už ve věku čtrnácti měsíců.)¹² Další takovéto pokusy by mohly přinést bližší pochopení toho, co jsou psi schopni si myslet. Možná časem zjistíme, že psi dokážou lépe napodobovat, když se snaží získat něco, co vidí, než když dělají něco jen proto, aby potěšili majitele, například tím, že si lehnou na břicho nebo na bok.

V každém případě není možné vysvětlovat schopnosti řešení problémů a učení na základě pozorování u psů jednoduše na základě výskytu podobných schopností během vývoje dětí. Psi si vytvářejí dovednosti a osvojují znalosti, které jsou vhodné pro jejich vlastní druh; my to děláme podobně. Děti například začínají již v raném věku získávat jazykové dovednosti (to je něco, co psi nikdy nedokážou), ale schopnost selektivního napodobování si osvojí v pozdějším věku než psi. Psi zase zdělili od svých psovitých předků soubor učebních dovedností, který se vyvíjel několik milionů let, aby jim umožnil spolupráci při lovu a odchovu mláďat. Lov ve smečce může být jen tak účinný jako nejméně zkušený člen smečky, protože ten bude tím nejslabším článkem, který umožní kořisti uprchnout. Proto si musí mláďata psovitých osvojovat od rodičů dovednosti co nejdříve, nemají-li ohrozit úspěch lovu celé smečky. Biologové stojí v dnešní době teprve na počátku pochopení schopnosti vzájemného učení u psů: Potřebné pokusy se obtížně připravují a výsledek je často možno položit několika způsoby.

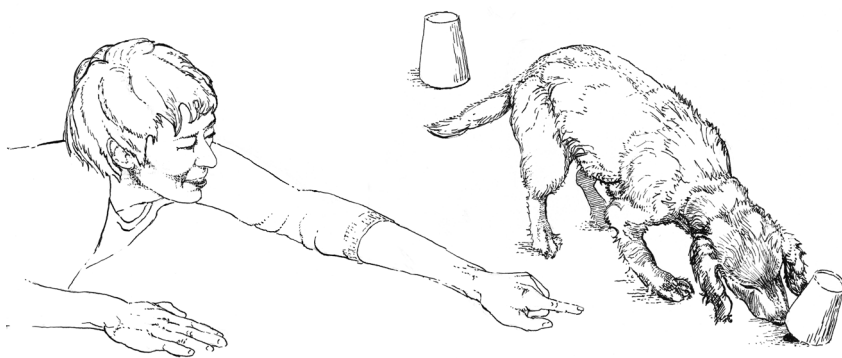
Na rozdíl od jiných psovitých mají domácí psi rovněž příležitost učit se od lidí. Těsná spolupráce, která může vzniknout mezi člověkem a psem, naznačuje, že domestikace pravděpodobně tyto aspekty psí inteligence ještě zlepšila. Většina ze schopností, o nichž jsem v této kapitole dosud hovořil, je pravděpodobně společná i pro vlky a jiné psovité – jde jen o to, že o domácích psech toho

víme víc, protože se snáze zkoumají. Ale faktem zůstává, že psi jsou domestikovaní a jiní psovití nikoli, takže se nabízí otázka: „Má psí inteligence něco, co je jedinečným produktem procesu domestikace, něco, co psům umožňuje komunikaci s námi na takové úrovni, jaké se žádné jiné zvíře nevyrovná?“ V poměru k velikosti těla je mozek psa o něco menší než mozek jeho předchůdce vlka, takže není pravděpodobné, že psi by byli jednoduše chytřejší než vlci. Nicméně u určitých vybraných úkolů psi překonají i šimpanze, což jsou pravděpodobně nejinteligentnější savci kromě člověka. V dnešní době biologové neuvažují, jestli je jedno zvíře inteligentnější či méně inteligentní než jiná zvířata, ale spíše hodnotí, zda duševní procesy zvířete odpovídají požadavkům jeho způsobu života. Způsob života psů je tak těsně spjat s naším vlastním, že je logické hledat zvláštní intelektové schopnosti, které mohli získat během dlouhého procesu své domestikace.

Jednou oblastí, v níž psi speciálně překonávají šimpanze, je jejich schopnost získávat informace z toho, co dělají lidé – obzvlášť jejich schopnost číst z lidského obličejce a gest. Osvojit si tuto schopnost trvá déle i výhradně lidmi odchovaným šimpanzům. Ty někdy zmate například jen to, když se změní člověk, který je cvičil původně, i když se nový člověk ze všech sil snaží chovat stejně jako původní. Naopak psi vycvičení jedním člověkem se dokážou rychle naučit stejné povely ve verzi jiného člověka. Psi dovedou obzvlášť dobře sledovat, když jim někdo na něco ukazuje, a v tom předčí i šimpanze. V současné době vědci diskutují o tom, zda tato schopnost je či není jedinečným produktem domestikace, ale nejpravděpodobnější je, že byla přítomna už v období před domestikací, a od té doby byla stále propracovávána a rozvíjena (i když není jasné, k čemu mohla tato funkce sloužit divokým vlkům).

Schopnost psů sledovat ukazovací gesto (i jiná gesta člověka) není něco, co bychom intuitivně očekávali. Psi dokážou, podobně jako lidé, sledovat nejen ukazování paží, která je nejbližší k cíli (v testech obvykle k hrnci zakrývajícimu pamlsek), ale i ukazování vzdálenější rukou. Sledují ukazující paži, i když je ukazující člověk blíže k „nesprávnému“ cíli nebo se pohybuje směrem k němu. Avšak i psi mají své hranice. Mnohem méně si všímají ukazujícího prstu než celé paže (děti sledují obojí) – ale zato dokážou sledovat i ukazování nohou! Hlavním pravidlem zde zřejmě je: „Jdi směrem, který naznačuje kterákoli celá končetina, která někam ukazuje.“

Také se diskutuje o tom, zda se psi se schopností sledovat ukazování už rodí, nebo zda se jí naopak musí učit. Už šestitýdenní štěňata zřejmě vědí, co

Sledování ukazovacího gesta ruky, která je od ukazovaného předmětu vzdálenější.

znamená ukazování, ale nedokážou ho sledovat tak dobře jako dospělí psi – štěňata se asi nechají příliš snadno rozptýlit. Není zřejmě pochyb o tom, že tato schopnost se dá rozvíjet výcvikem; například aportéři, kteří dávají velký pozor na své psovody, obstojí v testu lépe než jiné druhy psů. Také je možné, že domestikace připravila psy na to, aby se naučili význam ukazování velmi rychle, i když je neobdařila instinktivní schopností, kterou by mohli použít, jakmile to budou poprvé potřebovat. Ale reakce na ukazování samozřejmě není univerzální: v některých studiích domácích psů nereagovala spontánně na ukazování více než polovina z nich. Ovšem že je zde ve hře výrazná učební složka. Pro některé psy je zřejmě obtížné naučit se sledovat ukazování, i když za to dostávají odměnu, ale mnozí z těchto psů pocházejí z útulků a tam si mohli osvojit strach z natažené ruky kvůli fyzickým trestům, s nimiž se setkávali v minulosti. Nezodpovězená otázka zní, (a) zda je základní schopnost univerzální, ale někteří psi se naučí nereagovat na ruce, protože přinášejí trest, nebo (b) zda se všichni psi musí významu ukazování učit a pro některé je tento úkol snazší než pro jiné.

I když se z ukazování stal oblíbený experimentální nástroj vědců, nejedná se v žádném případě o jedinou činnost, k níž jsou psi obzvlášť všímací. I gesta jako kývnutí a pohyby rukou sledují mnohem pozorněji než většina jiných zvířat. Kromě toho se zdá, že jsou psi fascinováni očima a tvářemi lidí: směr upřeného pohledu svého majitele budou sledovat téměř stejně spolehlivě, jako sledují ukazování.

Hlavní účinek domestikace na psy tkví zřejmě v tom, že proměnila lidi v jejich nejdůležitější zdroj informací. Například většina psů, kteří stojí před neře-

řitelným problémem, jak dostat chutný pamlsek ze zamčené bedny, se během několika sekund obrátí s prosbou o pomoc k nejbližšímu člověku, zatímco i lidmi odchovaní vlci budou dál škrábat na bednu. Avšak vlci předčí psy, když je třeba přijmout rychlé rozhodnutí, zatímco psi budou spíše opakovat to, co se naučili od lidí, i když je to zjevně nesprávné.

V jednom pokusu, který podporuje myšlenku, že psi jsou na lidech nadměrně závislí,¹³ bylo provedeno srovnání schopností psů, desetiměsíčních batolat a vlků vzhledem ke schopnosti sledovat postup míčku mezi dvěma zástěnami. Experimentátorka míček nejprve čtyřikrát schovala za jednu ze zástěn a přitom pokaždé na psy mluvila a udržovala s nimi oční kontakt. Psi si pak pokaždé mohli doběhnout pro míček za zástěnu a pohrát si s ním. Pak experimentátorka zašla za první zástěnu, ale velmi viditelně nechala míček za druhou zástěnou a nakonec ukázala psům prázdné ruce. Psi nicméně i nadále hledali míček za první zástěnou, i když viděli, jak zmizel za druhou. Je jisté, že pozornost, které se jim dostávalo od experimentátorky při prvních čtyřech příležitostech, označila první zástěnu jako to nejvhodnější místo, které je třeba vyzkoušet jako první. Desetiměsíční děti dělaly přesně stejnou chybu a také zjevně dávaly přednost sociálním signálům. Vlci naopak věřili svým očím a běželi rovnou ke druhé zástěně. Jelikož přiřítali malou prioritu signálům poskytovaným lidmi, spolehli se na svůj vlastní výklad fyzického světa – v tomto případě se zřejmě jedná o dovednost, která jim umožňuje odhadnout, kde se asi nejspíše skrývá kořist.

Je však zajímavé, že psi nebyli neschopni pochopit, kam zmizel míček. Správnou odpověď *našli*, když byl míček přemístěn od jedné zástěny ke druhé neviditelnou šňůrou, a nikoli člověkem. Je zřejmé, že jejich první prioritou vždy bylo dělat to, k čemu je člověk povzbuzoval v minulosti. Vlci si uchovávají dostatečnou nezávislost na lidech a soustředí se na problém tak, jak je jim prezentován, i pokud byli odchováni člověkem; psi se nechají příliš snadno rozptýlit, příliš se snaží člověku zavděčit.

Jen to, že jsou psi schopni sledovat upřený pohled člověka nebo gesto ruky, ještě neznamená, že chápou, co si člověk myslí. Možná jen používají oči člověka jako vhodné, ale jinak namátkové ukazovátka, které je upozorňuje, nač se mají soustředit. Dvě pozoruhodné studie z Francie¹⁴ odhalily některé hranice psů. Podrobně porovnávaly vodící psy, které několik let vlastnili slepci, a běžné domácí mazlíčky, kteří žili u vidících majitelů. Nejdřív vědci zkoumali, jak se psi snaží získat od majitelů něco k jídlu. Všichni používali

standardní nešťastný psí pohled, který upírali nejprve na majitele, pak na svou misku a pak zase nazpátek: *Vodící psi nedali ničím najevo, že vědí, že jejich majitelé jsou slepí.* Jediný rozdíl tkvěl v tom, že vodící psi vydávali hlasitější srkavé zvuky, kterých si jejich slepí majitelé mohli všimnout, a také si jich všimali. Tato taktika je vysvětlitelná prostým asociativním učením – psi se naučili, že potrava následuje, když vydávají tyto zvuky – a nijak nedokazuje, že by psi chápali, co je slepota. Poté studie zkoumala, jak psi upozorňují své majitele, když se snaží dostat k hračce, která je na nepřístupném místě schovaná za těžkou dřevěnou bednou. I zde proběhla pantomima v podobě pohledů zaměřovaných tam a zpět mezi majitelem a hračkou, bez ohledu na to, zda je majitel mohl vidět nebo ne. I jiné scénáře přinesly podobné výsledky, například když majitel nabídl psovi jinou hračku než tu, kterou chtěl: Ani zde nebyl žádný rozdíl. Nebyly zjištěny žádné známky toho, že by vodící psi věděli, že jejich majitelé jsou slepí, a že se proto musí spoléhat na jiné signály, například zvuky, které jim dají najevo, kam mají obrátit hlavu.

Tyto pokusy prozrazují, že psi vášnivě rádi sledují lidský pohled, ale neprozrazují nám nic o tom, zda se s touto posedlostí rodí, nebo zda ji mají naučenou. Zkoumaní vodící psi nežili se slepými lidmi odjakživa; v prvních dvanácti až osmnácti měsících života byli odchováni u vidících lidí a pak teprve absolvovali výcvik vodících psů. Možná to je kritické období, v němž si pes osvojuje zvyk sledovat pohled člověka, a poté už se ho jen těžko odnaučuje. Je však pozoruhodné, že vodící psi téměř nezměnili své chování za celé v průměru čtyři roky, kdy žili se slepým člověkem.

Toto zřejmé nadměrné spoléhání na oči a paže člověka vyvolává otázku, zda mají psi skutečně schopnost chápat, co si myslíme. Je jisté, že reagují na to, co nás vidí *dělat*, ale to není totéž jako chápat, že každý člověk má mysl – která se navíc liší od jejich. Taková myšlenka musí většině majitelů psů připadat kacírská, ale vědě se zatím nepodařilo prokázat takové schopnosti u *žádného* biologického druhu kromě našeho. Ani nejrůznější pokusy, které byly prováděny se šimpanzi, nepřinesly přesvědčivé důkazy o tom, že by lidoopi věděli, že existují i jiné způsoby myšlení.

Problém tkví zčásti v tom, že je velmi obtížné vymyslet takové pokusy, které skutečně otestují, zda jsou psi schopni zjistit, co si myslíme – jinými slovy pokusy, které vylučují jednodušší vysvětlení jejich chování. Například v jedné studii, která zkoumala, zda psi chápou, co lidé vidí a nevidí,¹⁵ bylo jedenáct psů, kteří byli vycvičeni, aby nekradli jídlo, zavedeno do místnosti, kde bylo

jídlo na podlaze. Když experimentátorka řekla psům, aby jídlo nežrali, když se na ně dívala, tak se ho obvykle ani nedotkli, ale když k nim byla při vydávání povelu obrácená zády, tak si jídlo často vzali. Psi možná „věděli“, že je nikdo nevidí, ale jednodušší vysvětlení zní, že si spojili pohled na lidský obličej s uposlechnutím povelu – „Když tam obličej není, tak slovní povel nic neznamena“. Jelikož jsou psi tak citliví na lidské obličej a jejich výraz, je velmi obtížné vymýšlet pokusy, které by takové vysvětlení vyloučily.

Avšak následný pokus prokázal, že ne všichni psi jsou stejně citliví na to, když je někdo pozoruje.¹⁶ V tomto případě byli psi vyzváni, aby si brali jídlo zpoza bariér různých tvarů a velikostí. Za jednou bariérou bylo jídlo například schované, ale pes přes ni viděl experimentátorku, když se k jídlu blížila; jiná bariéra byla větší, ale měla okénko a blokovala psovi výhled na experimentátorku, dokud nebyl u jídla hodně blízko. Někteří psi se chovali, jako by chápali, které bariéry blokují experimentátorce výhled na jídlo, a které ne. Jiní projevovali mnohem větší zábrany, když je viděla, jak se začali pohybovat směrem k jídlu, ale jako by jim bylo jedno, že je vidí, jak ho žerou (např. okénkem v bariéře). Proto dosud není jasné, zda psi dokážou přijít na to, co lidé vidí a nevidí, nebo zda reagují jen na naučená „pravidla“, například: „Pokud vidím něčí obličej, tak bych se neměl pohybovat směrem k jídlu,“ nebo „Pokud vidím něčí obličej, tak k němu můžu jít, ale nesmím ho skutečně sežrat.“

Takové pokusy ukazují, že psi jsou velice citliví na to, zda je lidé pozorují, nebo ne. Neposkytují však přesvědčivé důkazy o tom, že by psi věděli, co si lidé *myslí* – že by měli to, čemu kognitivní biologové říkají „teorie mysli“. Většina psů je celý život krmena z misky postavené na podlahu lidskou rukou, takže není nijak překvapivé, že s oblibou sledují směr, kterým ukazuje nebo kterým se pohybuje lidská ruka. Navíc se většina psů naučila, že způsob, jakým na ně člověk reaguje, lze dosti dobře předpovědět podle směru, kterým je člověk obrácený a kam se pohybuje. Lidé, ať vědomě či podvědomě, *očekávají*, že psi budou velmi citliví na naši řeč těla. Tato schopnost musela být při utužování vazby mezi člověkem a psem tak užitečná, že jakýkoli pes, kterému chyběla, byl pravděpodobně vyselektován z populace, a to již před mnoha a mnoha generacemi.

Další důkaz toho, že psi nemají „teorii mysli“, spočívá v jejich vnímavosti vůči klamu. V jednom nedávném experimentu byli psi vycvičeni k tomu, aby očekávali, že jeden člověk („pravdomluvný“) bude vždy ukazovat na nádobu

s potravou, zatímco jiný člověk („lhář“) bude vždy ukazovat na jinou, stejně vyhlížející, ale prázdnou nádobu.¹⁷ Psi častěji chodili tam, kam jim ukazoval pravdomluvný člověk, ale rozhodně to nedělali pokaždé. Když byli lidé nahrazeni pouhou asociací, že bílá nádoba vždy obsahuje potravu (pravda), zatímco černá bedna ji nikdy neobsahuje (lež), dávali psi jen nepatrně častěji přednost bílé, „pravdivé“ nádobě. To tedy nijak neprokázalo, že by pochopili rozdíl mezi pravdomluvnými a nepravdomluvnými lidmi; spíše se prostě naučili spojovat si jednoho z oněch lidí s potravou.

Celkově lze říct, že domestikace zřejmě psy neobdařila schopností číst v naší mysli, ba ani pochopit, že lidé jsou schopni nezávislého myšlení. Proto musí žít v subjektivním světě, který se velmi liší od našeho, ve světě, ve kterém my existujeme ne jako nezávislé subjekty, ale jen jako komponenty onoho světa (i když obvykle jako ty nejdůležitější komponenty). To vlastně není nijak překvapivé, když už víme, čeho je schopna evoluce. Pes má prostě mozek psovitých – a i když byl bezpochyby pozměněn domestikací, nelze předpokládat, že k němu během procesu domestikace mohla přibýt zcela nová vrstva komplexnosti.

Takže pokud psi nevědí, co si myslíme, jak to, že dokážou budit dojem, že to vědí? Téměř od chvíle, kdy otevrou oči, jsou psi velmi citliví vůči chování lidí. Tento rozdíl oproti vlkovi je téměř určité způsoben geneticky naprogramovanou změnou priorit psa způsobenou domestikací. Ti proto-psi, kteří měli náhodou předpoklady k tomu, aby věnovali pozornost lidem kolem sebe, byli zřejmě schopni naučit se významu konkrétních lidských gest. Tato přizpůsobivost pak poskytla těmto citlivějším psům klíčovou výhodu vůči vlkovitějším psům, kteří byli více soustředěni na svůj vlastní druh a na fyzický svět.

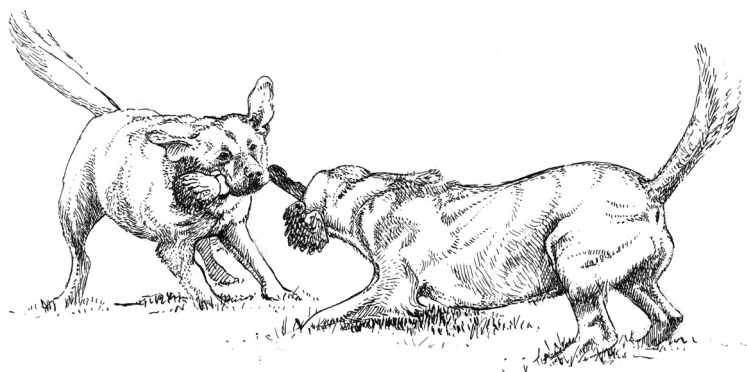
V dnešní době umožňuje toto téměř neuvěřitelné soustředění na lidi a na to, co dělají, psům učit se rozpoznávat velmi subtilní aspekty lidské řeči těla, ba možná i úkony, které si my sami ani neuvědomujeme. Navíc o nás téměř určité získávají informace za použití svých hypercitlivých nosů, na základě jemných změn pachů a vůní, kterých si my nejsme vůbec vědomi. (Tato schopnost rozpoznávat jemné změny pachů a vůní těla je pravděpodobně základem schopnosti psů cvičených na zjišťování hrožících záchvatů u diabetiků a epileptiků.) Právě posun v zaměření pozornosti – od jiných příslušníků svého vlastního druhu k příslušníkům lidské rasy – je hlavním účinkem domestikace na intelekt psů. Nedošlo k žádné skokové změně v této schopnosti jako takové, pouze k úpravě jejich prvotního soustředění. Psi nemají schopnost učení omezenou o nic více či méně než vlci; jde jen o to, že domestikace změnila jejich priority

ohledně toho, co se učit a koho pozorovat. Proto i když psi vypadají, že chápou, co si myslíme, nebyl dosud předložen žádný důkaz, který by naznačoval, že jsou si vědomi toho, že my jsme vůbec *schopni* myslet. Jsou jen velmi dobře přizpůsobeni k tomu, aby v devíti z deseti případů reagovali tím nejproduktivnějším způsobem. Předložte jim situaci, na kterou je evoluce nepřipravila, například slepého majitele, a oni budou dál reagovat standardním způsobem, jakým jsou zvyklí reagovat na lidi.

Zřejmá absence „teorie mysli“ u psů tedy vyvolává otázku, zda psi vůbec mají odlišné pojetí „člověka“ a „psa“. Úroveň citové vazby mezi psem a majitelem se liší od vazby mezi psem a psem, ale existuje zde i kvalitativní rozdíl? Psi se zjevně chovají jinak vůči lidem než vůči jiným psům, ale nemohl by to být prostě důsledek toho, že příslušníci jednoho druhu chodí vzpřímeně a druhého druhu po čtyřech?

Užitečným oknem do tohoto aspektu psí mysli by mohlo být chování při hře, protože jeho součástí je jakási „lingua franca“, kterou mohou používat pro sdělování svých úmyslů stejně dobře psi i lidé. Psy je samozřejmě možné snadno přesvědčit, aby si hráli s jinými psy i s lidmi, a dobrovolníky z řad lidí je možno přesvědčit, aby si hráli, jako by byli psi – například aby při hře stáli na všech čtyřech. Spolu s kolegy z bristolské univerzity jsem prováděl srovnání mezi hrou psů se psy a hrou psů s lidmi, s cílem zjistit, zda si psi hrají odlišně v závislosti na tom, s kým si hrají, a zda tedy mají odlišné mentální pojetí „člověka“ a „psa“.¹⁸ Sehnali jsme tucet labradorských retrívů, přičemž všechny jsme vybrali na základě toho, že jsme o nich věděli, že jsou obzvlášť hraví, a navíc že je to oblíbené plemeno. Psi byli po jednom vypouštěni do velkého travnatého výběhu a přitom je doprovázel buď jiný pes (kterého dobře znali), nebo jeden z jejich obvyklých ošetřovatelů. Psům jsme nechali dvě minuty na počáteční prozkoumání prostoru a pak jsme do výběhu hodili přetahovací hračku – krátké zauzlované lano. Všichni psi byli na přetahovací hry zvyklí a hráli je rádi, a proto si s lanem začali ihned hrát, bez ohledu na to, zda byl jejich herním partnerem jiný pes nebo člověk.

Psi si hráli většinu času – i zde bez ohledu na to, zda byl jejich partnerem člověk nebo jiný pes. Na druhé straně si s každým partnerem hráli zjevně velmi odlišně. Když si hráli s člověkem, byli mnohem ochotnější se hračky vzdát, zřejmě proto, aby pak hra pokračovala. Ale pokud si hráli dva psi, snažil se každý lana zmocnit a ubránit ho před druhým, kdykoli ho druhý pes pustil.

Psi, kteří si hrají s přetahovací hračkou, si skutečně konkurují.

Toto rozlišení chování bylo ještě výraznější, když jsme do hry přidali další složku. Tři minuty po vhození první přetahovací hračky jsme tam do výběhu vhodili druhou. Teď měl každý pes možnost buď si dál hrát s první hračkou, nebo popadnout druhou hračku, utéct s ní a hrát si s ní sám. Tady byl rozdíl mezi tím, jak si psi hráli s lidmi a jak si hráli s jinými psy, přímo propastný. Když si spolu hráli dva psi, vzali si často každý jednu hračku a chvíli si s ní hráli, a pak se vrátili ke společné hře. Ale když si s nimi hrál člověk, tak byla přítomnost druhé hračky téměř bezvýznamná: psi dál přinášeli hračku k člověku a vyzývali ho k dalšímu přetahování.

Zkrátka a dobře, psi se zřejmě nacházejí ve zcela odlišném rozpoložení podle toho, zda si hrají s člověkem nebo s jiným psem. Když je jejich partnerem při hře pes, zdá se, že je pro ně nejdůležitější vlastnictví hračky – a skutečně je možné, že konkurenční hra je jedním ze způsobů, jak psi vzájemně hodnotí svou sílu a povahu. (Pro psy jsou tyto hry primárně způsobem, jak hodnotit potenciál přístupu ke zdrojům.) Když je ovšem partnerem při hře člověk, zdá se vlastnictví hračky bezvýznamné; důležitý je sociální kontakt, který hra přináší. Toto zjištění je plně slučitelné s pozorováním, že psy nedokáže uklidnit přítomnost jiného psa, zatímco přítomnost majitele ano. Také to nasvědčuje tomu, že psi zařazují lidi do zcela odlišné duševní kategorie než jiné psy.

Toto rozlišování mezi hrou s lidmi a hrou se psy není omezeno na labradory, nýbrž zřejmě se jedná o univerzální atribut domácích psů. V rámci téže studie jsme se rovněž dotazovali majitelů psů – a pozorovali jsme je s jejich psy – s cílem určit, zda hra s lidmi brání hře s jinými psy. Stanovili jsme hypotézu, že pokud jsou dva potenciální herní partneři psů zaměnitelní, měla by hra s člo-

věkem snížit jejich chuť na hraní s jinými psy a naopak. Ale nenašli jsme pro to vůbec žádný důkaz: Když jsme sledovali, jak si majitelé hrají se svými psy puštěnými z vodítka v parku, zjistili jsme, že kvalita hry je stejná, ať měl majitel jednoho nebo více psů. Při souvisejícím dotazování jsme se ptali 2 007 majitelů s pouze jedním psem a 578 s více psy, jak často si se svými psy hrají, a zjistili jsme, že majitelé s několika psy si s každým ze svých psů vlastně hrají o něco *více* než majitelé, kteří mají jen jednoho psa. I když nebylo možné zaznamenat kvalitu hry, dospěli jsme k závěru, že většina psů je velmi šťastná, když si mohou hrát se svými majiteli – ať mají nebo nemají potenciálního psího partnera. I to naznačuje, že v mysli psů jsou zvláštní kategorie pro „lidi“ a „psy“.

Hra mezi psem a majitelem je tak běžná, že lze snadno přehlédnout skutečnost, že hry mezi příslušníky různých biologických druhů jsou jinak velmi vzácné (mimo oblast domácích zvířat jsou vlastně prakticky neznámé). Aby byla hra úspěšná, vyžaduje dobře synchronizovanou komunikaci; oba partneři musí být schopni přesně sdělovat své záměry a současně jeden druhého přesvědčit, že nepoužívají hru jako předehru k něčemu vážnějšímu, například útoku. Výjimečnost takových her lze pravděpodobně vysvětlit omezeními v komunikaci mezi příslušníky různých druhů.

Schopnost psů hrát si s lidmi je obzvlášť překvapivá vzhledem k sofistikovanosti komunikace psů s jinými psy během hry. Když si spolu například hrají dva psi, vyskytují se mezi nimi výzvy ke hře v podobě přitisknutí přední části těla k zemi při zvednutí zadní části (play-bow) mnohem častěji, když psi stojí čelem proti sobě, než když se jeden dívá jinam, což svědčí o tom, že psi jsou citliví na to, zda jejich partner věnuje pozornost tomu, co se mu snaží sdělit.¹⁹ Psi, kteří chtějí druhého psa tímto způsobem vyzvat ke hře, ale jsou druhým psem ignorováni, mají nejrůznější další způsoby, jak si získat jeho pozornost, včetně štípání, šťouchání tlapkou, štekání, šťouchání nosem a narážení tělem. Lidé jsou v tomto ohledu mnohem méně vynalézaví, takže nezměrná chuť, jakou projevuje většina psů ke hrám s majitelem a dokonce i s lidmi, které dobře neznají, musí pramenit ze síly jejich citové vazby k lidskému rodu obecně.

Avšak naše znalosti psích poznávacích schopností nám neposkytují žádné oprávnění si myslet, že psi si jsou vědomi toho, co dělají, když si hrají, tak jako my si hru se psem uvědomujeme (a také o ní můžeme mluvit nebo psát). Někdy se zdá, že psi své lidské partnery při hře „klamou“ – například před ně upustí míček a pak si ho zase rychle vezmou, než má člověk čas ho zvednout. Ale pro toto chování existuje mnohem jednodušší vysvětlení: Víme, že psům

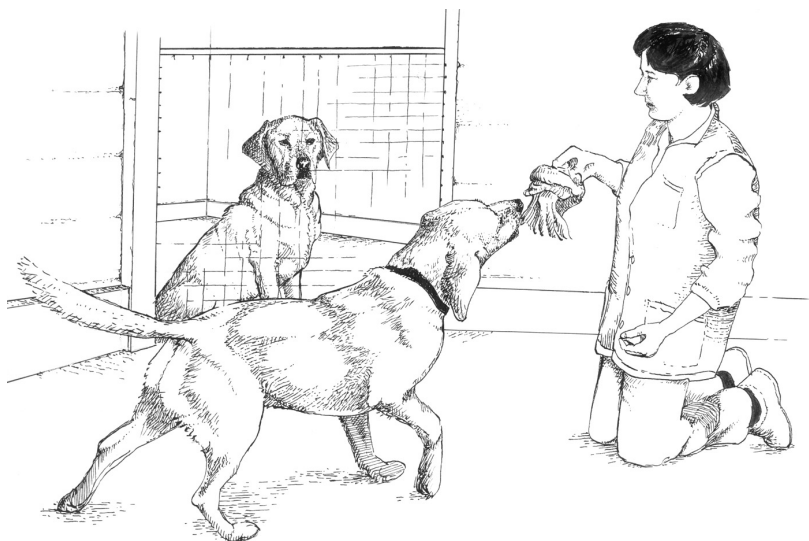

Výzva ke hře

hra přináší uspokojení – „zábavu“ – a jelikož k partnerské hře musí být dva, měl by se sled úkonů, který podněcuje hru u druhých, rychle stát součástí rituálu, který pes a člověk provádějí, kdykoli si hrají, již na základě pouhé asociace. Proto v tomto případě pes určitě v minulosti náhodou upustil míček v blízkosti nějakého člověka a pak ho zase rychle sebral (stejně jako to mohl vlk udělat, když mu náhodou upadl kus potravy). A jelikož má pes nasměrované priority na reakci člověka, musel si všimnout vzrušené reakce člověka na tento zdánlivý „klam“. Proto pak tento sled úkonů opakuje v naději, že se opět dočká stejné reakce – což se samozřejmě velmi pravděpodobně stane.

I když my lidé si bezpochyby neumíme vykládat chování psů tak dobře, jako by si ho vyložili jiní psi, jsou psi tak jedinečně zaměřeni na reakce lidí, že jsou schopni přizpůsobit své chování tak, aby vyhovovalo našemu. Tím nechci říct, že by to dělali vědomě; spíše si myslím, že naše chování zahrnuje ty nejnapadnější signály, které jsou jim k dispozici, takže aniž by o tom museli přemýšlet, mohou nám přizpůsobit své reakce za použití úplně jednoduchého asociativního učení.

Mnozí psi se chovají přátelsky vůči lidem obecně, ale je zřejmé, že všichni poznají rozdíl mezi cizími a známými lidmi a mezi jednotlivými lidmi, které dobře znají. Věda je zatím stále v počátcích zkoumání, jak psi rozpoznávají jednotlivé lidi. Důkazy nasvědčují tomu, že pro lidi, které znají, si vytvářejí jedi-

Pes za vrátky sleduje přetahování mezi člověkem a druhým psem.

ný vícesmyslový „obrázek“: V jedné studii nahráli vědci pro psy záznam hlasu jedné osoby, kterou znali, ale pak jim ukázali obrázek někoho jiného, koho také znali. Psi vypadali překvapeně, jako by u nich hlas již vyvolal představu obličeje, který s ním měl být spojený. (Obrázek, který si o nás psi vytvářejí, má zřejmě navíc i čichový rozměr – rozměr, který si my sami z velké části neuvědomujeme.)

Psi jsou také velmi citliví vůči tomu, co se děje ve vztazích – a to nejen ve vztazích, kterých se sami účastní, ale i ve vztazích, které pozorují mezi lidmi. V jedné nedávné studii mohl pes pozorovat tři osoby, které předváděly předem připravenou scénu.²⁰ Při této scéně hrál jeden člověk „žebráka“ a jeden ze zbylých dvou mu dal peníze, o které prosil („štědrý“ člověk), zatímco druhý mu je nedal („sobecký člověk“). Jakmile žebrák odešel z místnosti, byl vypuštěn pes a mohl přistoupit k oběma zbylým lidem. Psi raději chodili za „štědrým“ člověkem; většina z nich přistoupila nejdříve k němu a strávila s ním více času než se „sobeckým“ člověkem. Zdálo se, že pro psa byl důležitý samotný akt předávání peněz, protože když byl celý scénář zopakován, ale nebyl přítomen žádný žebrák (což znamenalo, že scénu bylo třeba jen předstírat), psi neprojevovali žádnou preferenci vůči „štědrému“ člověku.

Psi také projevují jisté pochopení vztahů mezi lidmi a jinými psy v domácnosti. V experimentu, který to měl ověřit, byl labrador posazen na jednu stranu

průhledných vrátek a mohl sledovat přetahovací hry mezi člověkem a jiným labradorem.²¹ Žádný ze psů nevěděl, že hry jsou zmanipulovány tak, aby během některých pokusů člověk vždy přetahování vyhrál a v jiných nechával vyhrát psa. Dále byly některé hry vedeny „hravou formou“ (člověk prováděl herní signály), zatímco jiné byly vedeny „vážně“ (člověk takové signály neprováděl). Po hře byli přihlížející psi vypuštěni zpoza vrátek, kterými hru sledovali. Po „hravém“ přetahování chodili přihlížející psi raději za zdánlivým „vítězem“, ať to byl pes nebo člověk; po „vážném“ přetahování se přihlížející nechtěli přiblížit ani k psovi, ani k člověku. Psi tedy reagují nejen na psy nebo lidi jako jednotlivce; reagují i na to, co viděli, že se mezi nimi odehrává. To však neznamená, že by nutně chápali, co znamená pojem „vztah“. Spíše jen upravují své chování vůči každému z účastníků v závislosti na tom, co je právě viděli dělat.

Pokud jsem vyvolal dojem, že se snažím vylicit psy jako pouhá „hloupá zvířata“, tak je tento dojem nesprávný. Víím, že dokážou být velmi chytrí, ovšem svým způsobem – který nemusí být stejný jako náš způsob. Jeden problém u velké části výzkumů poznávacích schopností psů tkví v tom, že je v něm vždy přítomen prvek srovnávání s našimi vlastními schopnostmi: S dětmi jakého věku jsou psi srovnatelní? Umí se psi naučit lidskou řeč? A tak dále a tak podobně. Otázkou tedy zůstává (a odpověď na ni asi bude nesmírně obtížná): Mají psi poznávací schopnosti, které *nemají* přímý protějšek v našich vlastních schopnostech? Vííme například, že jejich čich je mnohem silnější než náš. Jsou třeba schopni zpracovávat informace, které sbírají prostřednictvím nosu, způsobem, jaký dosud nechápeme?